

Bács-Bodrog vármegye térképe

ELŐSZÓ

Kisebb-nagyobb megszakításokkal ugyan, de évtizedek óta foglalkozom szülőfalum, Tiszakálmánfalva – mai, hivatalos nevén Budiszava – történetével. Állami és egyházi levéltárakban kutattam, a könyvtárakban újabbnál újabb adatokra, forrásmunkákra, utalásokra leltem, amelyekből a legfontosabb tények közlésre kerülnek e könyvben.

A könyv a település megalapításának 130. évfordulója alkalmából jelenik meg, de egybeesik olyan történelmi események évfordulójával is, amelyek jelentős mértékben kihatottak a falu és lakosainak sorsára. Ilyenek az első világháború kitörésének 100. és az 1944–45-ös megtorlások 70. évfordulója.

A levéltári, a könyvtári és a faluban talált dokumentumok, a szakirodalomban talált adatok sokasága mindig felvetette azt a kérdést, mely eseménynek mekkora figyelmet és teret szenteljek. Egy-egy korszakról vagy a falu életét meghatározó intézmények létrehozásáról és tevékenységéről (mint például csak az iskolák, a vallásfelekezetek, az egészségügy, a művelődés, az iparosok és a vállalkozások történetéről) külön lehetne írni, de a szerzőnek arra kellett gondolni, hogy számára az idő már nem korlátlan mértékben áll rendelkezésre.

Az élet és a politika taposómalmában annyi időt mindig találtam, hogy a falu jeles napjait méltassam napilapunkban. Attól való félelmemben, hogy esetleg nem lesz időm vagy lehetőségem a könyv megírására, folytatásokban megjelentettem a falu történetének rövidebb változatát, hogy a későbbi kutatók kiindulási pontként használhassák. Ugyanezt tettem a római katolikus templom történetével, valamint az első és a második világháború tiszakálmánfalvi áldozataira való megemlékezés-sel, hogy nevük ne merüljön feledésbe.

Elsődleges tervem szerint Tiszakálmánfalva/Budiszava történetét az 1960-as évekig szándékoztam megírni. Végül a mai időkig jutottam el, de bizonyos fenntartásokkal az utóbbi ötven év eseményeinek leírásával, bemutatásával kapcsolatban. Fél évszázadon át kisebb vagy nagyobb mértékben, közvetlenül vagy közvetett módon részt vettem a falu közéletében, ami a könyv írásakor lelkiismereti kérdéseket vetett fel bennem. Hogyan mutassam be saját szerepvállalásom, megfelel-e az események általam való bemutatása a valóságnak, itt-ott nem túl személyes jellegűek-e meglátásaim? Van-e jogom olyan időszakok eseményeiről írni, amelyeknek megformálásában, több esetben irányításában, magam is részt vettem? Túl rövid időbeli távolság választ el az 1988 és 2000 közötti válságos idők ábrázolásától, amelyeknek nem voltam egyszerű szemlélője.

Tiszakálmánfalva/Budiszava történetét igyekeztem szélesebb történelmi keretek közé helyezni, bemutatni e Sajkás-vidéki kis magyar közösség különleges helyzetét, kisebbségi sorsát akkor is, amikor nem tartozott a kisebbségek közé. Több esetben nem tudtam közömbös maradni az események leírásakor, a magyar kisebbségi politikát nem egy esetben a Jugoszláv Királyság és a szocialista Jugoszlávia kisebbségi politikájának tükrében véleményeztem. Aggodalommal írtam szülőfalum magyar közösségének jövőjéről abban a reményben, hogy meglátásaim nem valósulnak meg. Különös figyelmet szenteltem Tisza Kálmánnak, a falu névadójának, megmentőjének, valamint a Tiszakálmánfalva név megőrzésének és használatának.

A szerb történetírás legtöbbször negatív szerepben tünteti fel Tisza Kálmánt. Talán a magyar történészek sem értékelik eléggé azt a lendületes gazdasági fejlődést és országos jelentőségű építkezéseket, amelyek Tisza Kálmán miniszterelnökségének 15 évét jellemezték. Igyekeztem megindokolni Tiszakálmánfalvának mint a falu eredeti nevének használatát, amely a falu múltjának részét, örökségét jelenti, amely addig él, amíg az ősök leszármazottai megőrzik a feledéstől.

Tiszakálmánfalva története gyermekkorom óta érdekelt. Anyai ágon telepes leszármazott vagyok, ómamám meséi és elbeszélései észrevétlenül beépítették világomba a szülőföldhöz való ragaszkodás és szeretet érzését, anyanyelvem értékelését, a nemzettudat kialakulását. A több mint négy évtizedes távollét és az apai ágon az Újvidékhez való kötődés nem ingatott meg elhatározásomban, hogy megírjam Tiszakálmánfalva/Budiszava történetét. Gyermekek- és ifjúkorom szép emlékei vagy sorscsapásai csak megerősítettek ebben. Most ezt a sokéves munka eredményét tárom az olvasók elé, elsősorban a falu ott élő vagy eltávozott szülőiteinek ajánlom, azok leszármazottainak, de mindazoknak, akiket e település története érdekel.

Eredeti dokumentumok és forrásmunkák után kutatva rendelkezésemre állt a Vajdasági Levéltár, a Köztársasági Statisztikai Intézet újvidéki kirendeltsége, az újvidéki Városi Levéltár, a Vajdasági Múzeum, A Szerb Matica Könyvtára, a Kalocsai Érseki Levéltár, a budapesti Magyar Országos Levéltár, az Országos Széchenyi Könyvtár, az Országos Hadtörténeli Múzeum, a szegedi Csongrád Megyei Levéltár, a szintén szegedi Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, a tiszakálmánfalvi római katolikus plébánia adattára, a tiszakálmánfalvi/budiszavai anyakönyv-vezetői hivatal, a helyi közösség jegyzőkönyvei, a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület dokumentációja és képanyaga, valamint sok élő vagy már elhunyt polgár adatai, képei, elbeszélései.

A könyv jórészt a magyar közösség történetével, sorsával és helyzetével foglalkozik, Tiszakálmánfalva létrehozásának, fennmaradásának magyar szempontból való bemutatásával. A német lakosság történetét csak olyan mértékben ismerteti a könyv, amelyből látszik, hogy a falunak vegyes lakossága volt hatvan évig. Másrészt a kilakoltatott németek két könyvben írták meg Waldneudorf/Tiszakálmánfalva/Budiszava történetét – előbb, mint a magyarok. Mindkét könyvnek a német közösség története a központi témája, tehát nincs oka, hogy a magyar nyelvű könyv más hozzáállást alkalmazzon.

A szerb lakosság, illetve a boszniai telepesek érkezésének, a velük való, most már hosszabb ideje tartó együttélésnek nagyobb figyelmet szentel a könyv, de fő

témája a magyar közösség története, helyzete és jövője maradt. Ehhez hozzájárult az is, hogy a falu története magyar nyelven íródott, és főleg a magyar, illetve a magyar nyelvet beszélő más nemzetiségű olvasóknak szánom. Tiszakálmánfalva létrejöttétől kezdve vannak ismertette a korabeli szerb álláspontok és a mai magyar–szerb együttélés szép vagy kevésbé szép időszakai, amelyekkel a másság, a különbözőségek megbecsülésének szükségességét kívántam hangsúlyozni.

Remélem, hogy a könyv e tartalommal szerény hozzájárulás lesz ahhoz az alapvető szándékhoz és igyekezethez, hogy a mostani és az eljövendő nemzedékeknek múltjuk ismerete, megbecsülése fogódzó és támpont legyen a megmaradásukért folyó küzdelmükben.

Végül köszönetet szeretnék mondani mindazoknak, akik bármilyen módon hozzájárultak a könyv létrejöttéhez és megjelenéséhez. Külön köszönet illeti Milánovits Tibor és Karolina tiszakálmánfalvi tanító házaspárt az egyes események ismertetéséhez nyújtott segítségéért, amellyel hozzájárultak a könyv tartalmának, képanyagának bővítéséhez, állandó érdeklődésükért a falu történetének megírása iránt. Lelkes, önzetlen munkájuk engem is munkára serkentett. Köszönet Erhard Róbert atyának, a Magyarok Nagyasszonya templom volt plébánosának, a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület elnök asszonyának, Milánovity született Hasovics Ottíliának, Heinermann Péternek, A Szerb Matica Könyvtára tájékoztató könyvtárosának, Lakatos Andornak, a Kalocsai Érseki Levéltár munkatársának a forrásmunkák és a dokumentumok összegyűjtésében nyújtott segítségéért, valamint Matuska Mártonnak, akinek javaslatai, tanácsai túlnőtték a vállalt recenziói szerepkört.

Külön köszönettel tartozom feleségemnek, aki tanári lelkiismeretességgel kísérelte a Tiszakálmánfalváról megjelent írásaimat, véleménye alapján a kézirat egyes részeit lerövidítettem, vagy néhány eseménynek nagyobb figyelmet szenteltem. Hálás vagyok azért a megértésért, amelyet munkám folyamán tanúsított, a biztatásért, hogy szülőfalunknak története megmaradjon az utókoroknak.